

УДК 339.13.017:634.1.076
© 2012

І.А. Сало,
кандидат
економічних наук
Інститут садівництва
НААН

ЦІНОВА ЕЛАСТИЧНІСТЬ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ПЛОДІВ

Розглянуто стан розвитку вітчизняного ринку плодів. Установлено їхнє місце в споживанні основних продуктів харчування. Визначено показники еластичності за цінами, доходами та щодо продуктів-замінників.

Основною проблемою держави, суспільства, кожної людини завжди було продовольче забезпечення. Тому надзвичайно важливими в задоволенні споживчих потреб населення є ефективне функціонування і розвиток вітчизняного продовольчого ринку в цілому та окремих продуктів харчування. У складі продовольчого ринку особливе значення має ринок плодів, адже наявність великої кількості вітамінів, амінокислот, макро- та мікроелементів у плодівій продукції, корисних для людського організму, зумовлює необхідність їх споживання хоча б у межах установлених раціональних норм. Пи-

тання виробництва, продажу, споживання, ціноутворення на ринку плодів є досить актуальними і впродовж тривалого часу цікавлять науковців.

Розвиток агропромислового комплексу країни і продовольчого ринку досліджували В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін., ринку плодоягідної продукції — О.Ю. Єрмаков, Л.А. Костюк, Т.А. Маркіна, Г.М. Сатіна, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко та ін. Однак додаткової уваги потребує вивчення впливу різних чинників на формування попиту та пропозиції на ринку плодів.

1. Динаміка площ, урожайності, валового збору плодів в Україні*

Рік	Усі категорії господарств	У тому числі			
		сільсько-господарські підприємства	у % до всіх категорій господарств	господарства населення	у % до всіх категорій господарств
<i>Площа плодоносних насаджень, тис. га</i>					
2006	247	107	43,3	140	56,7
2008	233	87	37,4	146	62,6
2010	203	72	35,2	132	64,8
<i>Урожайність, ц/га</i>					
2006	40,7	12,0	29,6	62,7	153,9
2008	59,9	26,0	43,4	80,2	133,9
2010	80,1	39,0	48,7	102,4	127,8
<i>Валовий збір, тис. т</i>					
2006	1007	129	12,8	878	87,2
2008	1394	226	16,2	1169	83,9
2010	1629	279	17,1	1350	82,9

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України.

2. Рівень споживання основних продуктів харчування

Основні продукти харчування	Раціональні норми споживання, кг у рік*	Фактичний рівень споживання				Відхилення (+, -) від норми споживання, кг	Місце у продовольчому кошику населення, %
		2006 р.	2008 р.	2010 р.	у середньому за 2006–2010 рр.		
М'ясо та м'ясопродукти	80	42,0	50,6	52,0	48,0	-32,0	4,7
Молоко та молочні продукти	380	234,7	213,8	206,0	218,3	-161,7	21,5
Яйця (шт.)	290	251,0	260,0	290,0	265,0	-25,0	26,1
Хліб і хлібопродукти	101	119,5	115,4	111,0	114,7	+13,7	11,3
Картопля	124	133,6	131,8	127,0	131,2	+7,2	12,9
Овочі та баштанні	161	126,7	129,2	144,1	131,1	-29,9	12,9
Плоди	75	29,9	40,4	44,5	39,1	-35,9	3,8
Риба та рибні продукти	20	14,1	17,5	14,5	15,3	-4,7	1,5
Цукор	38	39,5	40,9	37,0	39,1	+1,1	3,8
Олія	13	13,6	15,0	14,6	14,6	+1,6	1,4

* За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005–2015 роки».

Мета досліджень — аналіз кон'юнктури вітчизняного ринку плодів та встановлення показників еластичності.

Методика досліджень. У дослідженнях керувалися методичними підходами до вивчення кон'юнктури на продовольчих ринках та методичними рекомендаціями щодо складання прогнозних балансів попиту та пропозиції продовольчих ресурсів [2, 3].

Результати досліджень. Товарна пропозиція на внутрішньому ринку плодів формується: господарствами населення — 20–25%, сільськогосподарськими підприємствами — 15–20%, за рахунок імпортованих поставок — 65–70%. Основну масу плодів в Україні виробляють господарства населення — 83–87%, або 878–1350 тис. т протягом 2006–2010 рр. (табл. 1).

Упродовж 2006–2010 рр. імпортовані поставки плодів становили 805–940 тис. т. У 2010 р. на внутрішній ринок найбільше надходило цитрусових — 44% (363 тис. т), бананів — 26% (215 тис. т) та яблук — 24% (203 тис. т). Слід зазначити, що споживачі, як правило, купують плоди вітчизняного виробництва, оскільки вони, на їхню думку, мають менший уміст залишків хімічних речовин.

Рівень споживання плодів у країні залишається на досить низькому рівні. Так, аналізуючи споживчий кошик населення, можна з упевненістю стверджувати, що в ньому серед продуктів харчування головне місце належить хлібу, картоплі та олії. У середньому за 2006–2010 рр. частка плодів становила 3,8%, тобто

вони перебували на 7-му місці, а за рівнем відповідності фактичного споживання встановленій раціональній нормі — на останньому (табл. 2).

Однією з основних причин незадоволення попиту населення на плоди є криза їх промислового виробництва, що виявляється у скороченні площ плодоносних насаджень, зниженні врожайності через недотримання технологій вирощування та догляду за багаторічними насадженнями. На формування попиту і пропозиції на свіжі плоди також істотно впливають ціни та доходи, що можна охарактеризувати за допомогою коефіцієнтів цінової еластичності попиту, пропозиції, платоспроможної та перехресної еластичності попиту.

Під коефіцієнтом еластичності розуміють співвідношення темпів приросту залежної змінної і темпів приросту факторної ознаки, тобто незалежної змінної. Він показує, на скільки зміниться результативна ознака зі зміною на 1% чинника, що впливає.

Еластичність попиту та пропозиції за ціною визначають співвідношенням приросту відсоткової величини попиту або пропозиції до відсоткової зміни ціни. За встановлення відсоткової зміни попиту на плоди в розрахунках використовували основний показник, який його характеризує, — рівень споживання, пропозиції — рівень виробництва (табл. 3).

Коефіцієнт платоспроможної еластичності попиту (еластичність попиту за доходом) для плодів розраховують співвідношенням відсот-

3. Показники еластичності на ринку плодів України

Продукція	Рік				
	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Коефіцієнт цінової еластичності попиту</i>					
Плоди	-2,49	-1,06	2,39	-0,01	2,91
Кісточкових культур	-0,58	-0,66	-0,11	1,09	-1,30
Зерняткових культур	-0,94	-0,93	-1,44	-0,50	-3,27
Горіхоплідні	-4,39	-4,95	0,95	0,18	0,64
<i>Коефіцієнт цінової еластичності пропозиції</i>					
Плоди	-3,90	-1,66	2,85	0,15	0,30
Кісточкових культур	-0,45	-0,61	-0,10	0,90	-1,52
Зерняткових культур	-0,66	-0,84	-1,37	-0,66	-2,64
Горіхоплідні	-2,77	-4,33	0,90	0,34	0,42
<i>Коефіцієнт платоспроможної еластичності попиту</i>					
Плоди	0,54	-0,55	-1,03	-28,36	-6,14
Кісточкових культур	0,25	0,22	-0,84	0,91	0,66
Зерняткових культур	0,27	0,05	-0,14	-1,87	-1,03
Горіхоплідні	0,35	0,09	-0,30	-5,11	-1,86

кової величини попиту на плоди і процентної зміни доходу.

Низькі доходи більшої частини населення не дають можливості спрямовувати на споживання необхідні кошти, що зумовлює нееластичність попиту до рівня цін навіть за споживання основних продуктів харчування. Зміна частки вартості плодів у бюджеті споживачів спричиняє коливання коефіцієнтів еластичності попиту за роками. У 2010 р. попит на плодіву продукцію залежно від цін за коефіцієнта 2,91 виявився еластичним. Коефіцієнти цінової еластичності пропозиції не перевищували 1, за винятком 2008 р., і змінювалися в межах -1,66-0,30. Це свідчить про те, що від незначних коливань цін на ринку обсяги реалізації майже не зміняться або відсоткові показники змін будуть однаковими. Упродовж досліджуваного періоду коефіцієнти цінової еластичності попиту та пропозиції за окремими видами плодіву продукції значно коливалися, що можна пояснити різною реакцією споживачів і товаровиробників на зміну цін.

Залежність між рівнем доходу і попитом для кожного виду плодіву продукції має свою особливість через різницю їхньої вартості, цінності споживання та уподобань покупців. Однак упродовж 2006-2010 рр. через низьку купівельну спроможність населення незначна зміна в доходах практично не вплинула на формування попиту на плоди.

За допомогою коефіцієнта платоспроможної

еластичності попиту можна спрогнозувати, як надалі розвиватиметься вітчизняний ринок плодіву продукції. Так, чим вища відносна еластичність попиту за доходом, тим активніше має розвиватися ринок до забезпечення відповідної цінової ситуації, адже вибір покупця передусім залежить від його фінансових можливостей, а вже потім від бажання здійснити купівлю. Хоча за дослідженнями вчених, винятком є картопля, хліб, сіль, штучні жири тощо [1]. Так, в Україні, де питома частка на харчування в наявних доходах населення надто висока, з підвищенням цін і стабільності доходів рівень споживання на зазначені товари може зростати.

Попит на плоди тісно залежить від цін на взаємозамінні та взаємодоповнювальні товари. Для визначення чутливості попиту споживачів на плоди стосовно різних товарів використовували коефіцієнт перехресної еластичності попиту. Його розраховували співвідношенням відсоткової зміни попиту на плодіву продукцію і відсоткової зміни цін інших товарів.

До товарів-замінників чи доповнювачів вітчизняних плодів належать хліб, овочі, цитрусові плоди, банани, молоко та м'ясо, які подібні за вмістом важливих для раціону харчування населення поживних речовин — глюкози, фруктози, мінеральних елементів (калію, марганцю, заліза, кальцію, фосфору, натрію тощо) та вітамінів А, В₁, В₆, В₁₂, С, Р, РР. У доборі цих

продуктів також враховано щільність зв'язку між рівнем їх споживання та плодовою продукцією. Одержані коефіцієнти кореляції були помітними за величиною і становили відповідно між рівнем споживання плодів та молоком — 0,55, цитрусовими — 0,64, бананами — 0,64, овочами — 0,67 та м'ясом — 0,78. Кореляційний зв'язок з хлібом виявився оберненим — -0,67, тобто попит на хліб за будь-якого рівня доходів населення та цін залишиться практично незмінним щодо споживання плодів.

Низьке матеріальне забезпечення більшої частини населення України не заохочує до змі-

ни усталеної структури та обсягів споживчого кошика. Установлені коефіцієнти перехресної еластичності попиту на плоди мають позитивне значення лише стосовно хліба та м'яса — відповідно 0,57 та 0,84. Тобто зі скороченням купівельної спроможності населення насамперед замінить споживання вітчизняних свіжих плодів м'ясом та хлібом. Негативні значення коефіцієнтів перехресної еластичності свідчать про те, що найбільш взаємодоповнювальним товаром щодо плодів є банани — -1,78, а потім молоко — -0,42, цитрусові плоди — -0,40 та овочі — -0,22.

Висновки

Колівання попиту населення на плодovu продукцію залежно від зміни доходів та цін ще раз підтверджує, що ефективності кон'юнктури вітчизняного ринку неможливо досягнути класичним способом — саморегулюванням попиту та пропозиції. За низької купівельної спроможності плоди для населення не є продуктами харчування першої необхідності і стають взаємозамінними чи взаємодоповню-

вальними стосовно інших, про що свідчать установлені показники перехресної еластичності. Така ситуація потребує державної підтримки промислового садівництва для розширення пропозиції вітчизняних плодів та встановлення прийнятних цін відносно доходів споживачів. Адже стимулювання попиту за допомогою цін при наявності еластичності сприятиме зростанню споживання плодів.

Бібліографія

1. Мостенська Т.Л. Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів/Мостенська Т.Л.//Економіка АПК. — 2003. — № 1. — С. 113–119.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції

продовольчих ресурсів: Наказ Міністерства економіки України від 18 грудня 2009 р. № 1426. — Режим доступу: <http://document.ua>.

3. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник)/За ред. П.Т. Саблука. — К.: IAE, 2000. — 556 с.